

01,02-12

17-2010

16.12.2010

Organizaciona jedinica	Klasifikaciona oznaka	Broj	(opc.)
		01/02-12-1412/P	

Broj: Oi-K-620/10

Datum: 13.12.2010.godine

**Parlamentarna skupština BiH
n/r predsjedavajućeg**

Predmet: Dostavljanje Specijalnog izvještaja o pravima osoba sa invaliditetom(P-320/10)

Poštovani,

Shodno članu 34. Zakona o ombudsmanu za ljudska prava Bosne i Hercegovine¹, dostavljamo Vam *Specijalni izvještaj o pravima osoba sa invaliditetom* na postupanje. Specijalni izvještaj u skladu sa članom 32. Zakona o Ombudsmenu za ljudska prava BiH sadrži preporuke sa ciljem poboljšanja statusa lica sa invaliditetom.

Tražimo da Instituciju ombudsmena za ljudska prava u roku od 60 dana od dana dostavljanja ovog Specijalnog izvještaja izvijestite o realizaciji preporuka iz djelokruga Vaše ovlasti.

S poštovanjem,

Ombudsmeni BiH

Jasminka Džumhur

Nives Jukić

Ljubomir Sandić

¹ Zakon o ombudsmanu za ljudska prava Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“ broj 32/00, 19/02, 35/04, 32/06)

Institucija ombudsmena/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Институција омбудсмeна/омбудсмана
за људска права Босне и Херцеговине

SPECIJALNI IZVJEŠTAJ

O PRAVIMA OSOBA SA INVALIDITETOM

uz podršku

NORWEGIAN EMBASSY

Sadržaj

I UVOD	5
II DEFINICIJA OSOBE SA INVALIDITETOM.....	7
III MEĐUNARODNI STANDARDI	9
3.1. KONVENCIJA UN-A O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM	11
3.2. EVROPSKA KONVENCIJA O ZAŠTITI LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA ...	12
3.3. PROTOKOL BROJ 12 UZ KONVENCIJU ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA	12
3.4. EVROPSKA SOCIJALNA POVELJA (REVIDIRANA)	13
3.5. STANDARDNA PRAVILA ZA IZJEDNAČAVANJE MOGUĆNOSTI ZA OSOBE SA INVALIDITETOM	15
3.5.1. Pravilo 2 – Zdravstvena zaštita	15
3.5.2. Pravilo 15 – Zakonodavstvo	15
IV ZAKONODAVSTVO U BIH	17
4.1. ZAKONODAVSTVO BOSNE I HERCEGOVINE	18
4.1.1. Ustav BiH	18
4.1.2. Zakon o zabrani diskriminacije	18
4.1.3. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini	18
4.1.4. Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH	19
4.2. ZAKONODAVSTVO FEDERACIJE BIH	19
4.2.1. Ustav Federacije BiH.....	19
4.2.2. Zakon o Federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave ..	19
4.2.3. Zakon o radu	19
4.2.4. Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba	20
4.2.5. Zakon o zdravstvenom osiguranju	20
4.2.6. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom	20
4.2.7. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom	20
4.2.8. Zakon o zdravstvenoj zaštiti	21
4.2.9. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju	21
4.2.10. Zakon o pravima boraca i članova njihovih porodica	22

4.3. ZAKONODAVSTVO U REPUBLICI SRPSKOJ	24
4.3.1. Ustav Republike Srpske	24
4.3.2. Zakon o zdravstvenoj zaštiti	24
4.3.3. Zakon o radu.....	24
4.3.4. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju	24
4.3.5. Zakon o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca, odbrambeno-otadžbinskog rata Republike Srpske	25
4.3.6. Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata.....	25
4.3.7. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida	26
4.4. ZAKONODAVSTVO U BRČKO DISTRIKT BIH	28
4.4.1. Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko Distrikta	28
4.4.2. Zakon o dopunskim pravima porodica poginulih boraca i ratnih vojnih invalida	28
4.4.3. Zakon o radu Brčko Distrikta	28
4.4.4. Zakon o zdravstvenoj zaštiti Brčko Distrikta BiH	29
4.4.5. Zakon o zdravstvenom osiguranju Brčko Distrikta BiH	29
V STANJE U BIH.....	31
5.1. NEISPLAĆIVANJE DOSPJELIH NAKNADA PO PRAVOMOĆNOM RJEŠENJU	32
5.2. NERJEŠAVANJE PO IZJAVLJENIM ŽALBAMA	34
5.3. ČEKANJE DA SE PROVEDE VJEŠTAČENJE INSTITUTA ZA MEDICINSKO VJEŠTAČENJE ILI IZJAVLJENA ŽALBA NA OCJENU INSTITUTA.....	34
5.4. DRUGI OSNOVI	35
5.4.1. Diskriminacija	35
5.4.2. Stambeno zbrinjavanje i poreske olakšice.....	35
5.4.3. Stanje u ustanovama za zbrinjavanje osoba sa mentalnim invaliditetom .	35
5.4.4. Institut za medicinsko vještačenje.....	36
5.4.5. Neprimjenjivanje preporuka UN komiteta	37
VI ZAPAŽANJA OMBUDSMENA	39
VII PREPORUKE OMBUDSMENA ZA LJUDSKA PRAVA BIH.....	43

I UVOD

I UVOD

Institucija ombudsmena je u skladu sa Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji organizirala Odjel za zaštitu prava osoba sa invaliditetom kao zasebnu organizacijsku jedinicu u cilju osiguranja promoviranja i efikasnije zaštite prava ove kategorije.

Tokom 2009. i 2010. godine Institucija ombudsmena za zaštitu ljudskih prava primila je više od 200 žalbi osoba sa invaliditetom¹, posebno sa područja FBiH, što je bio povod da se pristupi izradi Specijalnog izvještaja o pravima osoba sa invaliditetom.

Najveći broj osoba s invaliditetom nije svjestan da kršenja njihovih prava kao osoba s invaliditetom, npr. nemogućnost pristupa informacijama, obrazovanju, zapošljavanju ili zdravstvenim uslugama predstavlja ujedno i kršenje njihovih osnovnih ljudskih prava.

Kako bismo ukazali na potrebu podizanja svijesti ne samo cjelokupnog društva, nego i samih osoba s invaliditetom o toj činjenici, donosimo pregled najvažnijih domaćih i međunarodnih dokumenata u oblasti zaštite ljudskih prava koji se ujedno odnose i na zaštitu ljudskih prava osoba s invaliditetom.

Također, pozivamo sve organe vlasti u Bosni i Hercegovini da na temelju ovoga izvještaja i preporuka, ne samo sa aspekta pomoći i empatije, nego konkretnih aktivnosti, prepoznaju mogućnosti osoba sa invaliditetom i potrebu njihove aktivne uloge u ekonomskom razvoju društva što do danas nije zaživjelo.

¹ Primljeno je ukupno 207 žalbi, od kojih 87 u toku 2009. godine i 120 žalbi za deset mjeseci 2010. god. (Područni ured Sarajevo 109 žalbi, Područni ured Banja Luka 9 žalbi i Područni ured Mostar 2 žalbe)

II DEFINICIJA OSOBE SA INVALIDITETOM

II DEFINICIJA OSOBE SA INVALIDITETOM

U Bosni i Hercegovini ne postoji jedinstvena definicija osoba sa invaliditetom. Koriste se različiti pojmovi u različitim oblastima (socijalne, zdravstvene zaštite, penzionog osiguranja, zapošljavanja) koji invalidnim smatraju osobe koje imaju različita funkcionalna ograničenja.

Riječ je zapravo o osobama s tjelesnim invaliditetom, osobama sa hroničnim bolestima, osobama sa oštećenjima sluha, vida, osobama sa mentalnom retardacijom, osobama sa autizmom i višestrukim oštećenjima.

Sve češće se koristi i pojam **osoba sa posebnim potrebama**, što je posljedica sve prisutnije inkluzije koja se temelji na osnovnim ljudskim pravima i podrazumijeva ravnopravno učešće u društvenom životu, odnosno jednake šanse za sve.

Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije (World Health Organization), **invaliditet je bilo kakvo ograničenje ili nedostatak sposobnosti za obavljanje neke aktivnosti na način ili u obimu koji se smatra normalnim za ljudsko biće.**

Odredbom člana 1 stav 2 **Konvencije UN-a o pravima osoba sa invaliditetom**, osobe sa invaliditetom obuhvataju osobe koje imaju dugoročna fizička, mentalna, intelektualna ili senzorna oštećenja koja u sadejstvu sa različitim barijerama mogu otežati puno i efektivno učešće ovih osoba u društvu na osnovu jednakosti sa drugima.

III MEĐUNARODNI STANDARDI

III MEĐUNARODNI STANDARDI

Prava osoba sa invaliditetom su utvrđena nizom međunarodnih standarda koje je ratificirala BiH i koji imaju ustavnu snagu jer su sastavni dio Ustava BiH.² Prema ovim standardima, svaka osoba ima urođena, jednaka, neotuđiva i univerzalna prava koja proizlaze iz dostojanstva svih ljudskih bića. Svaka država može uspostaviti mehanizme kojima regulira ostvarivanje ovih prava, sloboda i zaštitu u cilju osiguranja jednakosti svih osoba.

Za položaj ove kategorije građana svakako je važno ukazati na **Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom i Opcioni protokol**³, **Protokol broj 12** uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda⁴ i „**Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom**“ (u daljem tekstu: Standardna pravila). Primjene Standardnih pravila se treba pridržavati svaka država prilikom osiguranja životnih uslova i ostvarivanja prava osoba sa invaliditetom i organi vlasti na svim nivoima imaju obavezu da svakom građaninu obezbijede ostvarivanje i zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda garantiranih Ustavom i međunarodnim dokumentima.

Za osiguranje prava osoba sa invaliditetom, svakako najznačajnije je da je BiH okončala postupak ratifikacije **Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Opcionog protokola**, čime su stvorene pretpostavke za razvijanje politika i harmoniziranje zakona sa međunarodnim standardima koji uređuju ovu oblast, te osiguranje uspostave mehanizama nadgledanja prava osoba sa invaliditetom.

Usvajanjem dokumenta **Politika u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini** u maju 2008. godine, država Bosna i Hercegovina se opredijelila za novi pristup u oblasti invalidnosti, baziran na ljudskim pravima i socijalnom modelu, što predstavlja sveobuhvatni pogled na pitanja invaliditeta, kreiranje i primjenu rješenja za osobe sa invaliditetom na nivou zajednice u multisektoralnom pristupu i uz učešće svih relevantnih aktera.

U cilju stvaranja uslova za implementaciju Politike u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini i usklađivanja djelovanja na području zaštite osoba sa invaliditetom sa dostignutim evropskim i svjetskim standardima i svim trendovima koji imaju za cilj nastojanje da sva područja života i djelovanja budu otvorena i pristupačna osobama sa invaliditetom, Federacija Bosne i Hercegovine, u okviru svojih ustavnih nadležnosti, pripremila je Nacrt Strategije i Plan akcije za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2010-2014. godine.⁵

² Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) (ICCPR); Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966) (ICESCR); Konvencija o pravima djeteta (1989) (CRC); Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979) (CEDAW); Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (1966) (CERD); Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih tretmana ili kažnjavanja (1984) (CAT); Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

³ Ministar za ljudska prava i izbjeglice BiH je 30.07.2009. godine u Njujorku potpisao Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom i Opcioni protokol, a Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH na 65. sjednici, održanoj 07.12.2009. godine, dao je saglasnost za ratifikaciju Konvencije UN-a o pravima lica sa invaliditetom i Opcionog protokola.

⁴ Član 1 Protokola propisuje opću zabranu diskriminacije u uživanju svih prava bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovini, rođenju ili drugom statusu

⁵ Nacrt Strategije za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom u FBiH 2010-2014.

3.1. KONVENCIJA UN-A O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM

Član 1.

“Svrha ove Konvencije je promovisanje, zaštita i osiguravanje punog i ravnopravnog položaja uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda svih osoba sa invaliditetom i promovisanje poštovanja njihovog urođenog dostojanstva.

Osobe s invaliditetom su one osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati njihovo puno i djelotvorno učestvovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima.”

Član 5.

1. “Države stranke prihvataju da su sve osobe jednake pred zakonom te imaju jednako pravo, bez ikakve diskriminacije, na jednaku zaštitu i jednaku korist na osnovu zakona.
2. Države stranke će zabraniti bilo kakvu diskriminaciju na osnovu invaliditeta i garantovat će osobama s invaliditetom jednaku i djelotvornu zaštitu od diskriminacije po svim osnovama.
3. Da bi promovisale jednakost i ukinule diskriminaciju, države stranke će preduzeti sve primjerene korake radi osiguranja provođenja razumne prilagodljivosti.
4. Posebne mjere potrebne za ubrzanje ili ostvarivanje de facto jednakosti osoba s invaliditetom neće se smatrati diskriminacijom prema odredbama ove Konvencije.”

Konvenciju je u decembru 2006. godine usvojila Generalna skupština UN. Njome se preciznije nego bilo kojim drugim međunarodnim dokumentom, definiraju osnovna ljudska prava i smjernice za podmirivanje potreba osoba sa invaliditetom. Konvencijom se utvrđuje da svaka osoba ima jednaka prava, te da su svi dužni poštovati prava svake osobe.

Ovom konvencijom se osigurava da zakoni i propisi zemalja potpisnica potpuno štite prava osoba sa invaliditetom, uključujući djecu sa teškoćama u razvoju. Prava koja su zajamčena u Konvenciji su ista ljudska prava zajamčena u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, s namjerom da se svima osigura da imaju jednake mogućnosti za postizanje svojih ciljeva, a načela na kojima se zasniva su: poštovanje urođenog dostojanstva, uključujući slobodu izbora, nepristrasnost bez diskriminacije, uključenost u aktivnosti, biti prihvaćen sa ili bez invaliditeta, jednakost mogućnosti, pristupačnost, dolazak na javna mjesta, bez onemogućavanja ili odbijanja, jednake mogućnosti između muškaraca i žena, poštivanje sposobnosti i čuvanja onog što jesi.

Države potpisnice Konvencije su se obavezale da će osigurati puno ostvarenje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda osoba sa invaliditetom, koja se odnose na: jednakost i nediskriminaciju, žene sa invaliditetom, djecu sa teškoćama u razvoju, podizanje svijesti, pristupačnost (bez barijera), pravo na život, rizične situacije, humanitarna i krizna stanja, jednakost pred zakonom (sa ili bez invaliditeta u svim pravnim aspektima života), pristup pravosuđu, osnovne slobode i sigurnost, slobodu od mučenja ili okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg ponašanja, slobodu od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja, zaštitu ličnog

integriteta, slobodu kretanja i državljanstvo, neovisno življenje i uključenost u zajednicu, ličnu pokretljivost, slobodu izražavanja i mišljenja i pristup informacijama, poštivanje privatnosti, poštivanje doma i porodice, obrazovanje, zdravlje, osposobljavanje i rehabilitaciju (pravo na zdravstvenu zaštitu), rad i zapošljavanje (jednako pravo na radno mjesto bez diskriminacije), primjerene životne standarde – socijalna zaštita, sudjelovanje u političkom i javnom životu (sa ili bez invaliditeta), sudjelovanje u kulturnom životu, rekreaciji, razonodi i sportu, statistika i prikupljanje podataka (pravo na pristup svim pitanjima i istraživanjima), međunarodna saradnja (pravo očekivati međunarodnu saradnju u pristupu informacijama).

Sve navedeno podrazumijeva obavezu Bosne i Hercegovine da harmonizira vlastite zakone sa odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, a posebno one koji se odnose na rad i zapošljavanje, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, te dostupnost javnih usluga i javnog saobraćaja osobama s invaliditetom.

3.2. EVROPSKA KONVENCIJA O ZAŠTITI LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA

Član 3 - *Zabrana mučenja*

“Niko ne smije biti podvrgnut mučenju, ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.”

Član 8 - *Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života*

1. “Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javne vlasti neće se miješati u vršenje ovog prava osim ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, javne bezbjednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.”

Član 14 - *Zabrana diskriminacije*

“Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbjeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, životna dob, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.”

3.3. PROTOKOL BROJ 12 UZ KONVENCIJU ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA

Član 1- *Opća zabrana diskriminacije*

Svako pravo koje zakon predviđa ostvarivaće se bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao npr. polu, rasi, boji kože, jeziku vjeroispovijesti, političkom i drugom uvjerenju, nacionalnom ili društvenom porijeklu, dobi, povezanosti s nacionalnom manjinom,

imovini, rođenju ili drugom statusu. Javne vlasti neće ni prema kome vršiti diskriminaciju po osnovima kao što su oni pomenuti u stavu 1.

3.4. EVROPSKA SOCIJALNA POVELJA (REVIDIRANA)

Član 11 - *Pravo na zaštitu zdravlja*

U namjeri da obezbijede efikasno ostvarivanje prava na zaštitu zdravlja, strane ugovornice obavezuju se da, bilo same bilo u saradnji sa javnim ili privatnim organizacijama, preduzmu odgovarajuće mjere kojima treba, inter alia:

- 1) da uklone u najvećoj mogućoj mjeri uzroke lošeg zdravlja;
- 2) da obezbijede savjetodavne i obrazovne pogodnosti za unapređivanje zdravlja i podsticanje individualne odgovornosti po pitanjima zdravlja;
- 3) da spriječe u najvećoj mogućoj mjeri epidemijaska, endemska i druga oboljenja, kao i nesrećne slučajeve.

Član 12 - *Pravo na socijalnu sigurnost*

U namjeri da obezbijede efikasno ostvarivanje prava na socijalnu sigurnost strane ugovornice se obavezuju:

1. da uspostave ili održavaju sistem socijalne sigurnosti,
2. da održavaju sistem socijalne sigurnosti na zadovoljavajućem nivou, barem na onom koji je neophodan za ratifikaciju Evropskog kodeksa socijalne sigurnosti,
3. da nastoje da postupno podignu sistem socijalne sigurnosti na viši nivo;
4. da preduzmu korake, zaključivanjem odgovarajućih bilateralnih i multilateralnih sporazuma, ili na drugi način, i zavisno od uslova postavljenih u takvim sporazumima, da obezbijede:
 - a) jednak tretman državljana drugih država ugovornica sa tretmanom sopstvenih državljana u pogledu prava na socijalnu sigurnost, uključujući zadržavanje pogodnosti koje proističu iz zakonodavstva o socijalnoj sigurnosti, bez obzira na kretanja koje zaštićena lica mogu da preduzmu između teritorija strana ugovornica.

Član 13. - *Pravo na socijalnu i medicinsku pomoć*

U namjeri da obezbijede efektivno ostvarivanje prava na socijalnu i medicinsku pomoć, strane ugovornice se obavezuju:

1. da obezbijede da svako lice koje nema adekvatna sredstva za život i koje nije u stanju da obezbijedi takva sredstva sopstvenim naporima ili iz drugih izvora, naročito povlastice iz šeme socijalne sigurnosti, dobije adekvatnu pomoć i, u slučaju bolesti, pomoć koja mu je neophodna;
2. da obezbijede da lica koja dobijaju pomoć iz prethodnog stava, neće po tom osnovu trpjeti bilo kakvo smanjivanje svojih političkih ili socijalnih prava;

3. da obezbijede da svako lice može preko odgovarajuće javne ili privatne službe da dobije savjete i ličnu pomoć koji su mu potrebni radi sprječavanja, otklanjanja ili ublažavanja lične ili porodične oskudice;

4. da primjene odredbe navedene u stavovima 1., 2. i 3. ovog člana, na ravnopravnoj osnovi prema svojim državljanima i državljanima drugih strana ugovornica koji borave zakonito na toj teritoriji, u skladu sa obavezama prema Evropskoj konvenciji o socijalnoj i medicinskoj pomoći, potpisanoj u Parizu 11. decembra 1953.

Član 14. - **Pravo na beneficije iz službe socijalnog staranja**

U namjeri da obezbijede efektivno ostvarivanje prava na beneficije iz socijalnog staranja, strane ugovornice obavezuju se:

1. da unaprijeđuju ili obezbijede službe koje, metodama socijalnog rada, mogu da doprinesu socijalnom staranju i razvoju kako pojedinaca tako i grupa u zajednici i njihovom prilagođavanju društvenoj sredini;

2. da podstiču učešće pojedinaca i dobrovoljnih ili drugih organizacija u uspostavljanju i održavanju takvih službi.

Član 15. - **Pravo osoba sa invaliditetom na nezavisnost, socijalnu integraciju i učešće u životu zajednice**

U namjeri da se obezbijedi efektivno ostvarivanje prava osoba sa invaliditetom, bez obzira na uzrast ili prirodu invaliditeta, na nezavisnost, socijalnu integraciju i učešće u životu zajednice, strane ugovornice posebno se obavezuju:

1. da preduzmu neophodne mjere kako bi obezbijedile osobama sa invaliditetom potrebno usmjerenje, obrazovanje i profesionalnu obuku, u okviru redovnih mehanizama kada god je to moguće, ili kada to nije moguće, pomoću specijalizovanih tijela, javnih ili privatnih;

2. da unaprijede njihov pristup zapošljavanju putem svih mjera kojima se poslodavci podstiču da zaposle i da zadrže u radnom odnosu osobe sa invaliditetom u redovnoj radnoj sredini i da prilagode radne uslove potrebama osoba sa invaliditetom, ili kada tako nešto nije moguće zbog težine invaliditeta, organizovanjem ili stvaranjem posebne vrste zapošljavanja prilagođene težini invalidnosti. U određenim situacijama takve mjere mogu obuhvatiti poseban raspored i službe podrške;

3. da unaprijede njihovu punu socijalnu integraciju i učešće u životu zajednice posebno takvim mjerama, uključujući i tehničku pomoć, koje imaju za cilj da prevaziđu barijere u sporazumjevanju i pokretljivosti i da omoguće pristup transportu, stambenom smještaju, kulturnim aktivnostima i razonodi.

Član 23. - **Pravo starijih lica na socijalnu zaštitu**

U namjeri da obezbijede efektivno ostvarivanje prava starijih lica na socijalnu zaštitu, strane ugovornice se obavezuju da usvoje ili podstaknu, direktno ili u saradnji sa javnim i privatnim organizacijama, odgovarajuće mjere koje imaju za cilj da omoguće starijim licima da ostanu punopravni članovi društva koliko god je to moguće, putem:

a) adekvatnih materijalnih sredstava koja im omogućuju da pristojno žive i aktivno učestvuju u javnom, društvenom i kulturnom životu;

b) pružanja informacija o uslugama i pogodnostima koja stoje na raspolaganju starijim licima kao i o mogućnostima korišćenja istih.

Član 15. **Evropske socijalne povelje** propisuje da svaka osoba sa invaliditetom ima pravo na nezavisnost, socijalnu integraciju i učešće u životu zajednice.

Bosna i Hercegovina je potpisala neke dijelove Evropske socijalne povelje, ali član 15. nije, što predstavlja još jedan važan zadatak na putu pridruživanja Evropskoj uniji.⁶

3.5. STANDARDNA PRAVILA ZA IZJEDNAČAVANJE MOGUĆNOSTI ZA OSOBE SA INVALIDITETOM⁷

BiH je prihvatila „*Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom*“ (u daljem tekstu: *Standardna pravila*). Taj temeljni međunarodni dokument propisuje pravila kojih se trebaju pridržavati države u osiguranju životnih uslova i ostvarivanju prava osoba sa invaliditetom. Shodno odredbama Standardnih pravila, organi vlasti na svim nivoima imaju obavezu da svakom građaninu obezbijede ostvarivanje i zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda garantiranih međunarodnim konvencijama.

3.5.1. Pravilo 2 – Zdravstvena zaštita

1. „Nadležne vlasti BiH, entiteta i Distrikta Brčko trebaju osigurati efikasnu zdravstvenu zaštitu osobama sa invaliditetom.

2. Nadležne vlasti BiH, entiteta i Distrikta Brčko trebaju raditi na stvaranju programa na kojima će raditi multidisciplinarni timovi stručnjaka sa svrhom ranog otkrivanja, dijagnosticiranja i tretmana oštećenja. Time se mogu spriječiti, umanjiti ili otkloniti invalidizirajući učinci. U takvim programima treba osigurati punu individualnost u sudjelovanju osoba sa invaliditetom i njihovih porodica, kao i sudjelovanje organizacija osoba sa invaliditetom na nivou planiranja metoda tretmana i njihovih vrednovanja.“

3.5.2. Pravilo 15 – Zakonodavstvo

1. „Nadležne vlasti BiH, entiteta i Distrikta Brčko su odgovorne za kreiranje zakonskih temelja za mjere kojima se ostvaruju ciljevi pune participacije i ravnopravnosti osoba sa invaliditetom.

2. Zakoni u BiH koji sadržavaju prava i obaveze građana trebaju sadržavati prava i obaveze osoba sa invaliditetom. Obaveza je nadležne vlasti BiH, entiteta i Distrikta Brčko da omogući osobama sa invaliditetom uživanje njihovih prava, uključujući ljudska, građanska i politička prava na jednakoj osnovi kao i ostalim građanima. Nadležne vlasti BiH, entiteta i Distrikta Brčko se moraju pobrinuti da organizacije osoba sa invaliditetom budu uključene u stvaranje nacionalnog zakonodavstva koje se odnosi

⁶ Nacrt Strategije za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom u FBiH 2010-2014

⁷ “Službeni glasnik BiH”, br. 41/03

na prava osoba sa invaliditetom, kao i u kontinuirano ocjenjivanje tog zakonodavstva.“ Okvirni dokument koji usmjerava djelovanje evropskih država u oblasti invaliditeta je **Akcion plan Vijeća Europe** za promovisanje i puno sudjelovanje osoba sa invaliditetom u društvu: **Unapređenje kvalitete života osoba sa invaliditetom u Evropi 2006-2015**. Ovaj dokument sadrži smjernice za unapređenje važnih područja djelovanja od interesa za osobe sa invaliditetom, kao što su: učešće u političkom i javnom životu, učešće u kulturnom životu, informacije i komunikacije, obrazovanje, profesionalna rehabilitacija, osposobljavanje i zapošljavanje, pristupačno okruženje, život u zajednici, zdravstvena zaštita, socijalna zaštita, pravna zaštita, zaštita od nasilja i zloupotrebe, istraživanje i razvoj, te podizanje svijesti.

Federacija Bosne i Hercegovine se opredijelila da ove smjernice budu sastavni dio Strategije za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH 2010-2014. i da na taj način doprinese integraciji evropskih standarda u svoje zakonodavstvo i praksu.⁸

⁸ Nacrt Strategije za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom u FBiH 2010-2014.

IV ZAKONODAVSTVO U BIH

IV ZAKONODAVSTVO U BIH

4.1. ZAKONODAVSTVO BOSNE I HERCEGOVINE

4.1.1. Ustav BiH

Članom II, **Ljudska prava i osnovne slobode**, propisano je da će Bosna i Hercegovina i oba entiteta osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda, da će se prava i slobode predviđene u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda sa njenim protokolima direktno primjenjivati u Bosni i Hercegovini i imati prioritet nad svim ostalim zakonima.

Uživanje ovih prava osigurano je za sva lica na teritoriji Bosne i Hercegovine, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je pol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.

4.1.2. Zakon o zabrani diskriminacije⁹

Zakonom se osigurava zaštita, promoviranje ljudskih prava i sloboda, stvaraju uslovi za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti i uređuje sistem zaštite od diskriminacije na osnovu rase, etničke pripadnosti, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, trudnoće i materinstva, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog nasljeđa, veze s nacionalnom manjinom, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije kao i nekom drugom osnovu. Zakon se primjenjuje na postupanje svih državnih institucija, entiteta, kantona i tijela Brčko Distrikta BiH, općinske institucije i tijela te pravne osobe s javnim ovlaštenjima, kao i na postupanje svih pravnih i fizičkih osoba u svim područjima života, ali i na socijalnu zaštitu, zaštitu porodice s djecom i zaštitu osoba s invaliditetom¹⁰.

4.1.3. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini¹¹

U opće ciljeve obrazovanja zakon propisuje osiguravanje optimalnog razvoja za svaku osobu, uključujući i one s posebnim potrebama, u skladu s njihovim uzrastom, mogućnostima i mentalnim i fizičkim sposobnostima, te osiguranje jednakih mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim nivoima obrazovanja, bez obzira na spol, rasu, nacionalnu pripadnost, socijalno i kulturno porijeklo i status, porodični status, vjeroispovijest, psihofizičke i druge lične osobine...¹²

U pristupu djece obrazovanju škola ne smije vršiti diskriminaciju po bilo kom osnovu ako se radi o djeci s posebnim potrebama.¹³

⁹ „Službeni glasnik BiH“, br. 59/09

¹⁰ Član 6.

¹¹ „Službeni glasnik BiH“, br. 18/03

¹² Član 3.

¹³ Član 35.

4.1.4. Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH¹⁴

Pristup visokom obrazovanju neće biti ograničen, direktno ili indirektno, prema bilo kojoj stvarnoj ili pretpostavljenoj osnovi, kao što su: spol, rasa, seksualna orijentacija, fizički ili drugi nedostatak, bračno stanje, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom zajednicom, imovina, rođenje, starosna dob ili neki drugi status.¹⁵

4.2. ZAKONODAVSTVO FEDERACIJE BIH

4.2.1. Ustav Federacije BiH

U Ustavu Federacije BiH utvrđeno je da će Federacija BiH osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u dokumentima navedenim u Dodatku Ustava, a nadležnosti u pogledu ostvarivanja socijalne i zdravstvene zaštite su podijeljene između federalne vlasti i kantona.

4.2.2. Zakon o Federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave¹⁶

Propisuje da Federalno ministarstvo rada i socijalne politike vrši upravne, stručne i druge poslove utvrđene u zakonu koji se odnose na nadležnosti Federacije u oblasti socijalne politike, rada, penzijskog i invalidskog osiguranja¹⁷.

4.2.3. Zakon o radu¹⁸

Članom 5. Zakona regulisano je da lice koje traži zaposlenje, kao i lice koje se zaposli, ne može biti stavljeno u nepovoljniji položaj zbog rase, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, rođenja ili kakve druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva ili nečlanstva u sindikatu, te tjelesnih i duševnih poteškoća.

Zaposlenik, kome prestane radni odnos, prijavom službi za zapošljavanje, ostvaruje pravo na zdravstvenu zaštitu u slučaju bolesti i invalidnosti, pravo na materijalno osiguranje i druga prava za vrijeme nezaposlenosti¹⁹.

Kada kod zaposlenika, po ocjeni zdravstvene ustanove, **postoji smanjena radna sposobnost ili neposredna opasnost od nastanka invalidnosti, poslodavac mu je dužan u pismenoj formi ponuditi druge poslove** za koje je zaposlenik sposoban, a u slučajevima kada je pretrpio povredu na radu ili obolio od profesionalne bolesti, ima prednost pri stručnom obrazovanju, osposobljavanju i usavršavanju koje organizira poslodavac²⁰. **Poslodavac može, samo uz prethodnu saglasnost vijeća zaposlenika, otkazati ugovor**

¹⁴ „Službeni glasnik BiH“, br. 59/07 i 59/09

¹⁵ Član 7.

¹⁶ „Službene novine Federacije BiH“, br. 58/02, 19/03, 38/05, 2/06 8/06 i 61/06

¹⁷ Član 11.

¹⁸ „Službene novine FBiH“, br. 43/99, 32/00 i 29/03

¹⁹ Član 8., idem

²⁰ Član 66.

*o radu zaposleniku kod kojega postoji smanjena radna sposobnost ili neposredna opasnost od nastanka invalidnosti*²¹.

4.2.4. Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba²²

Predviđa mjere osiguranja i zaštite osoba sa invaliditetom i propisuje prednost pri njihovom zapošljavanju.

4.2.5. Zakon o zdravstvenom osiguranju²³

Propisuje da su osiguranici korisnici penzija i korisnici prava na profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje po propisima o penzijskom i invalidskom osiguranju Federacije, kao i lica s prebivalištem na teritoriji Federacije kojima je priznato svojstvo ratnog, mirnodopskog i civilnog invalida rata, odnosno status korisnika porodične invalidnine saglasno pozitivnim propisima, ako nisu zdravstveno osigurana po drugom osnovu...²⁴

4.2.6. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom²⁵

Član 1.

Zakonom se uređuje profesionalna rehabilitacija, osposobljavanje i zapošljavanje lica sa invaliditetom sa smanjenom radnom sposobnošću, osnivanje i djelatnost ustanova, privrednih društava i drugih pravnih lica koja se bave profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem lica sa invaliditetom, osnivanje i rad Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom, druga pitanja u vezi sa profesionalnom rehabilitacijom, osposobljavanjem i zapošljavanjem lica sa invaliditetom.

Član 9.

Profesionalnu rehabilitaciju čine mjere i aktivnosti koje se izvode s ciljem osposobljavanja lica sa invaliditetom za odgovarajući posao, da se zaposli, posao zadrži i u njemu napreduje ili promijeni zanimanje.

4.2.7. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom²⁶

Član 12.

Korisnici socijalne zaštite, u smislu ovog zakona, su lica koja se nalaze u stanju socijalne potrebe ... 5) lica sa invaliditetom i lica ometena u fizičkom ili psihičkom razvoju...

²¹ Član 67.

²² „Službene novine FBiH“, br. 55/00, 41/01, 22/05 i 9/08

²³ „Službene novine FBiH“, br. 30/97, 7/02 i 70/08

²⁴ Član 19.

²⁵ „Službene novine FBiH“, br. 9/10

²⁶ „Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09

Član 14.

Lica sa invaliditetom i lica u fizičkom i psihičkom razvoju, u smislu člana 12. stav 1. tačka 5) ovog zakona, su djeca i odrasla lica, koja su: slijepa i slabovida, gluha i nagluha, sa poremećajima u govoru i glasu, sa tjelesnim oštećenjima i trajnim smetnjama u fizičkom razvoju, sa smetnjama u psihičkom razvoju (lakog, umjerenog, težeg i teškog stepena), sa kombiniranim smetnjama (višestruko ometena u razvoju).

Član 18.b

Radi ostvarivanja prava utvrđenih ovim Zakonom, lica sa invaliditetom razvrstavaju se prema utvrđenom procentu oštećenja organizma u dvije grupe i to: I grupa - lica sa invaliditetom sa 100% oštećenja organizma, II grupa - lica sa invaliditetom sa 90% oštećenja organizma.

Član 18.d

...Lica sa invaliditetom koji je nastao nakon 65. godine života a kod kojih je, u skladu sa mišljenjem Instituta, utvrđena potreba za korištenjem prava na dodatak za njegu i pomoć od drugog lica, ovo pravo ostvaruju u skladu sa propisom kantona.

Član 26.

Novčanu naknadu za pomoć i njegu od drugog lica mogu ostvariti lica iznad 65 godina života, ako su stara i nemoćna lica kojima je zbog trajnih promjena u zdravstvenom stanju prijeko potrebna pomoć i njega od drugog lica za zadovoljavanje njihovih osnovnih životnih potreba.

4.2.8. Zakon o zdravstvenoj zaštiti²⁷

Član 12.

Društvena brigada za zdravlje, pod jednakim uslovima, na teritoriji Federacije ostvaruje se obezbjeđenjem zdravstvene zaštite stanovništvu Federacije, kao i grupacijama stanovništva koje su izložene povećanom riziku obolijevanja, zdravstvenom zaštitom lica u vezi sa sprečavanjem, suzbijanjem, ranim otkrivanjem i liječenjem bolesti od većeg socijalno-medicinskog značaja, kao i zdravstvenom zaštitom socijalno ugroženog stanovništva. Zdravstvena zaštita iz stava 1. ovog člana obuhvata zdravstvenu zaštitu lica sa invaliditetom (tačka 11).

4.2.9. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju²⁸

Član 1.

Po ovom zakonu obaveznim penzijskim i invalidskim osiguranjem osiguranicima se osiguravaju prava za slučaj invalidnosti, smrti i starosti.

²⁷ „Službene novine FBiH“, br. 46/10

²⁸ „Službene novine FBiH“, br. 29/98, 49/00, 32/01, 73/05, 59/06 i 4/09

Član 22.

Invalidnost, u smislu ovog zakona, postoji kada osiguranik zbog trajnih promjena u zdravstvenom stanju prouzrokovanih povredom na radu, profesionalnom bolešću, povredom van rada ili bolešću koje se ne mogu otkloniti liječenjem ili mjerama medicinske rehabilitacije, postane potpuno nesposoban za obavljanje poslova radnog mjesta na koje je bio raspoređen i koje je obavljao prije nastanka invalidnosti.

Član 27.

Osiguranici kod kojih nastane invalidnost, zavisno od promijenjene radne sposobnosti, razvrstavaju se u dvije kategorije invalidnosti:

- u I kategoriju invalidnosti razvrstavaju se osiguranici kod kojih nastane gubitak radne sposobnosti,
- u II kategoriju invalidnosti razvrstavaju se osiguranici sa promijenjenom radnom sposobnošću.

4.2.10. Zakon o pravima boraca i članova njihovih porodica²⁹

Član 1.

Ovim Zakonom uređuju se: uvjeti, način i postupak za ostvarivanje prava ratnih vojnih invalida i članova njihovih porodica, članova porodica šehida, članova porodica poginulih, umrlih i nestalih branilaca (u daljnjem tekstu: porodice poginulih, umrlih, nestalih branilaca) i demobiliziranih branilaca, lica zaslužnih u odbrambeno-oslobodilačkom ratu, kao i druga pitanja iz oblasti branilačko-invalidske zaštite. Prava ratnog vojnog invalida su: lična invalidnina, dodatak za njegu i pomoć od drugog lica, ortopedski dodatak i druga prava iz glave VI ovog Zakona. U Federaciji BiH za ostvarivanje prava vojnih invalida i porodica poginulih boraca na snazi je veći broj zakona³⁰, dok je pitanje obima i oblika zaštite prava civilnih žrtava rata, kao i način i uslovi korištenja tog prava uređeno **Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom**.³¹ Karakteristike ovog zakona su:

- Zakon uređuje više pitanja iz oblasti socijalne zaštite, uključujući i osnove socijalne zaštite i zaštitu obitelji sa djecom i civilnih žrtava rata;
- Izmjene i dopune zakona izvršene su više puta od njegovog donošenja, a bez donošenja njegovog prečišćenog teksta u značajnoj mjeri je otežana njegova praktična primjena;

²⁹ „Službene novine FBiH“, br. 33/04 i 56/05

³⁰ Zakon o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca, „Službeni list RBiH“, br. 2/92 i 13/94

Zakon o zaštiti pripadnika teritorijalne odbrane i drugih branilaca Bosne i Hercegovine, „Službeni list RBiH“, br. 4/92 i 13/94

Zakon o izuzetnom materijalnom obezbjeđenju ratnih vojnih invalida i porodica poginulih boraca, „Službeni list RBiH“ br. 33/95,37/95

Zakon o pravima branilaca i članova njihovih porodica, „Službene novine FBiH“, br. 33/04 i 56/05

Zakon o posebnim pravima dobitnika ratnih priznanja i odlikovanja i članova njihovih porodica, „Službene novine FBiH“ br. 70/05 i 61/06

Zakon o pravima demobilisanih boraca i članova njihovih porodica, „Službene novine FBiH“, br. 61/06

³¹ „Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09

- Nepostojanje dovoljno jasnih podzakonskih akata, posebno vezano za Glavu III zakona koja uređuje pitanje prava i statusa civilnih žrtava rata u FBiH;
- Tekst određenih normi je nejasan i veoma konfuzan.

Ovakav normativni koncept zasnovan na grupisanju različitih prava i različitih socijalnih kategorija u jedan zakonski tekst, u značajnoj mjeri otežava pristup pravima civilnih žrtava rata. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom³² kao posebna kategorija civilnih žrtava rata definirane su osobe koje su preživjele seksualno zlostavljanje i silovanje.

Centar za socijalni rad ili općinska služba za upravu kojoj su povjereni poslovi socijalne zaštite su nadležni da odlučuju o pravima iz Zakona u prvome stepenu, prema mjestu prebivališta ili boravišta podnosioca zahtjeva, a o žalbama protiv prvostepenih rješenja odlučuje Federalno ministarstvo rada i socijalne politike.

Usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom³³ prava su izgubile sve osobe sa invalidnošću manjom od 90%, a prema podacima iz medija oko 60.000 osoba je izgubilo ta prava. Za preostale kategorije se sada provodi postupak revizije. Kako se Ombudsmenu obratio veliki broj stranaka na koje su se reflektirale navedene izmjene i dopune Zakona, preliminarnom analizom izmjena i dopuna Zakona, a kojim su ukinuta ranije stečena prava osoba sa invaliditetom može se zaključiti sljedeće:

- Licima sa invaliditetom koji je nastao nakon 65 godine života ukinuto je pravo na dodatak za njegu i pomoć od drugog lica i propisano da se ovo pravo ostvaruje u skladu sa propisom kantona, a također im je ukinuto i pravo na ličnu invalidninu, bez obzira na procenat oštećenja organizma sve dok se ne provede postupak revizije. Analiza prijavljenih slučajeva Instituciji ombudsmena ukazuje da revizije nisu okončane ni u periodu dužem od godinu dana, a nema naznaka da je i jedan kanton u Federaciji BiH od njih 10. donio propise na osnovu kojih će se ostvarivati ova prava, niti je planirao sredstva za ovu namjenu. Na osnovu navedenog se može zaključiti da su sva stara i iznemogla lica sa invaliditetom lišena svake mogućnosti obezbjeđenja bilo kakve brige od strane društva i osiguranja normalnih uslova za život i zdravlje, te prepuštena sama sebi ukoliko nemaju članove porodice koji bi o njima brinuli.
- Za kategoriju rizičnih skupina, u koje spadaju i invalidi i stare osobe, postoji veoma nizak nivo razumijevanja i senzibilnosti kod nadležnih organa na svim nivoima vlasti, a na što ukazuje i činjenica da je Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom u FBiH³⁴ usvojen tek u februaru 2010. godine.

Usvajanjem Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom u FBiH definirani su pojam osoba s invaliditetom, smanjena radna sposobnost, zapošljavanje ovih osoba na otvorenom tržištu rada i osnivanje Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom. Ovim je realizirana obaveza naše države iz Standardnih pravila Ujedinjenih naroda za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom, a kako će teći primjena u praksi ostaje da se vidi.

³² „Službene novine FBiH“, br. 39/06

³³ „Službene novine FBiH“, br. 14/09

³⁴ „Službene novine FBiH“, br. 9/10

4.3. ZAKONODAVSTVO U REPUBLICI SRPSKOJ

4.3.1. Ustav Republike Srpske

Ustavom Republike Srpske garantuje se zaštita ljudskih sloboda i prava u skladu sa međunarodnim standardima. Uživanje ljudskih prava i sloboda se garantuje svima bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, a u slučaju različitosti u odredbama o pravima i slobodama između Ustava RS i Ustava BiH, primjenjuju se one odredbe koje su za pojedinca povoljnije.

4.3.2. Zakon o zdravstvenoj zaštiti³⁵

Član 8.

(1) Na nivou Republike se obezbjeđuje zdravstvena zaštita pod jednakim uslovima, populacionim i nozološkim grupama od posebnog socijalno-medicinskog značaja.

(2) Zdravstvena zaštita iz stava (1) ovog člana obuhvata:

g) lica sa invaliditetom,

e) korisnike prava iz propisa koji regulišu oblast prava boraca, vojnih invalida i porodica boraca odbrambeno-otadžbinskog rata i zaštitu civilnih žrtava rata...

4.3.3. Zakon o radu³⁶

Član 5.

Radnik, kao i lice koje traži zaposlenje, ne može biti stavljen u neravnopravan položaj kod ostvarivanja prava po osnovu rada i prava na zaposlenje zbog rase, etničke pripadnosti, boje kože, pola, jezika, religije, političkog ili drugog mišljenja i ubjeđenja, socijalnog porijekla, imovnog stanja, članstva ili nečlanstva u sindikatu ili političkoj organizaciji, tjelesnog i duševnog zdravlja i drugih obilježja koja nisu u neposrednoj vezi sa prirodom radnog odnosa.

Član 74.

Poslodavac je dužan da sve zaposlene radnike prijavi na zdravstveno osiguranje, penzijsko-invalidsko osiguranje i osiguranje od nezaposlenosti, u skladu sa zakonom, kao i da ih kolektivno osigura od nesreće na poslu kod odgovarajuće organizacije za osiguranje.

4.3.4. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju³⁷

Član 2.

Obaveznim penzijskim i invalidskim osiguranjem obezbjeđuju se, na osnovu rada i na načelima uzajamnosti i solidarnosti, prava za slučaj starosti, smanjenja i gubitka radne

³⁵ „Službeni glasnik RS“, br. 18/99, 58/01 i 62/02

³⁶ „Službeni glasnik RS“, br. 38/00, 40/00, 47/02, 38/03 i 66/03

³⁷ „Službeni glasnik RS“, br. 106/05 – prečišćen tekst, 20/07, 33/08, 1/09, 71/09, 106/09 i 118/09

sposobnosti i smrti osiguranika, u skladu sa ovim zakonom, radi obezbjeđenja socijalne sigurnosti osiguranih lica i članova njihove porodice.

Član 20.

Sredstva za ostvarivanje prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja obezbjeđuju se uplatom doprinosa i iz drugih izvora utvrđenih ovim zakonom. Doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje, utvrđuju se tako, da se ostvarenim doprinosima, zajedno sa ostalim prihodima, obezbjeđuje izvršavanje obaveza Fonda utvrđenih zakonom.

4.3.5. Zakon o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca, odbrambeno-otadžbinskog rata Republike Srpske³⁸

Član 1.

Ovim zakonom uređuju se uslovi, način i postupak za utvrđivanje statusa i prava boraca, ratnih i mirnodopskih vojnih invalida i članova porodice poginulih, umrlih i nestalih boraca odbrambeno-otadžbinskog rata, članova porodice umrlih vojnih invalida, članova porodice poginulog ili umrlog vojnika na služenju vojnog roka i lica u rezervnom sastavu, način ostvarivanja prava, način obezbjeđenja novčanih sredstava te druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava propisanih ovim zakonom.

4.3.6. Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata³⁹

Član 9.

Pravo na civilnu invalidninu stiču civilne žrtve rata ukoliko je kod njih nastupilo oštećenje organizma od 60% do 100%. Mjesečni iznos civilne invalidnine određuje se u procentu od osnovice i prema stepenu oštećenja organizma.

U Republici Srpskoj, kao i u FBiH, na različit način tretiraju se prava vojnih (ratnih) invalida i prava civilnih žrtava rata.

Prava vojnih invalida i porodica poginulih boraca regulisana su **Zakonom o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca odbrambeno-otadžbinskog rata Republike Srpske**⁴⁰ koji poznaje dvije kategorije vojnih invalida – ratne vojne invalide i mirnodopske vojne invalide.

Republika Srpska je pitanje oblika i obima prava zaštite civilnih žrtava rata, kao i način i uslove korištenja tog prava **uredila Zakonom o zaštiti civilnih žrtava rata**.⁴¹ Osnovnim tekstom Zakona ostvarivanje prava civilnih žrtava rata ograničeno je na rok od 5 godina od dana početka primjene Zakona, odnosno od dana kada je lice zadobilo oštećenje organizma ili je ubijeno, poginulo, umrlo ili nestalo. Zbog ovakve odredbe, određeni broj civilnih žrtava rata je bio onemogućen da podnese zahtjev za ostvarenje prava. To je bio razlog za donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti civilnih žrtava

³⁸ „Službeni glasnik RS“, br. 55/07, 59/08 i 118/09

³⁹ „Službeni glasnik RS“, br. 24/10 – prečišćeni tekst

⁴⁰ „Službeni glasnik RS“, br. 46/04, 53/04 i 20/07

⁴¹ „Službeni glasnik RS“, br. 25/93, 32/94, 37/07 i 60/07

rata⁴² kojim su stavljene van snage odredbe kojima je ostvarenje prava civilnih žrtava rata bilo ograničeno utvrđenim rokom, i data mogućnost da civilne žrtve rata koje do tada nisu podnijele zahtjev, to mogu učiniti do 31. decembra 2007. godine. I naknadno utvrđeni rok od 6 mjeseci zbog svoje kratkoće nije bio dovoljan da sve osobe koje polažu pravo na podnošenje zahtjeva to i realiziraju, jer je veliki broj lica raseljen po cijelom svijetu, a informacija o izmjenama i rokovima nije transparentno i na adekvatan način učinjena dostupnom javnosti. Stoga, postoji zabrinutost Ombudsmena da ove izmjene nisu imale stvarnu namjeru da se civilnim žrtvama rata omogući ostvarivanje i zaštite prava utvrđenih zakonom.

4.3.7. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida⁴³

U Republici Srpskoj usvojen je *Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida*. Ovaj zakon je usklađen sa odgovarajućim međunarodnim dokumentima, a prije svega sa Standardnim pravilima UN-a za izjednačavanje mogućnosti za invalide⁴⁴ i Konvencijom UN-a br. 159 o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske je izradilo *Strategiju za unapređenje društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj za period od 2010. do 2015. godine*⁴⁵, koja je bazirana na obezbjeđivanju jednakih životnih mogućnosti i zadovoljavanju specifičnih potreba lica sa invaliditetom. Jedan od osnovnih ciljeva u Strategiji je osigurati poštovanje prava lica sa invaliditetom u domaćem zakonodavstvu kroz primjenu principa proizašlih iz međunarodnih dokumenata, obezbjeđenje koordinacije i institucionalno praćenje primjene postojećih zakona koji regulišu prava lica sa invaliditetom, ujednačavanje zakonskih rješenja ocjene invalidnosti u različitim sistemima kako bi se postigla jednakopravnost svih lica sa invaliditetom, podsticanje i provođenje različitih istraživanja u oblasti invalidnosti i omogućavanje licima sa invaliditetom aktivno učestvovanje u radu političkih partija, političkom životu i procesima odlučivanja na svim nivoima, podsticanje stambenog zbrinjavanje ovih lica, uspostava jedinstvenih standarda u definisanju minimalnog nivoa socijalne sigurnosti za lica sa invaliditetom, poboljšanje uslova i kvaliteta zbrinjavanja lica sa invaliditetom u ustanovama socijalne zaštite, usklađivanje zakonske regulative u oblasti socijalne zaštite sa ciljevima i stavovima Konvencije o pravima lica sa invaliditetom, razvijanje službe za podršku ovim licima, podizanje nivoa informisanosti lica sa invaliditetom o mogućnostima organizovanja i pružanja usluga socijalne zaštite u njihovim lokalnim zajednicama, osiguranje jednakog pristupa uslugama zdravstvene zaštite za lica sa invaliditetom bez obzira na pol, dob, porijeklo ili stepen invaliditeta, osiguranje kontinuirane edukacije medicinskog osoblja i drugih stručnjaka u sistemu zdravstvene zaštite o specifičnostima invaliditeta, uvođenje procjene invaliditeta po modelu Međunarodne klasifikacije funkcionisanja i Kvebeške klasifikacije, te drugih modela procjene invaliditeta, stvaranje preduslove za osnivanje preduzeća i ostalih organizacionih oblika za zapošljavanje

⁴² „Službeni glasnik RS“, br. 60/07 od 11. jula 2007. godine

⁴³ „Službeni glasnik RS“, br. 98/04, stupio na snagu 19.11. 2004. god., br. 54/09 – prečišćeni tekst

⁴⁴ Pravilo 6 - Obrazovanje i Pravilo 7 - Zapošljavanje

⁴⁵ Strategija za unapređenje društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj za period od 2010. do 2015. godine

invalida, unapređenje partnerstva i dijaloga javnog, nevladinog i privatnog sektora u oblasti zapošljavanja i socijalne rehabilitacije lica sa invaliditetom, unapređivanje rada nastavnika, vaspitača i drugih koji rade sa djecom i učenicima sa smetnjama u razvoju, unapređenje uslova studiranja za studente sa invaliditetom itd.⁴⁶

Što se tiče **socijalne zaštite**⁴⁷, dominiraju mjere usmjerene na novčanu podršku i institucionalno zbrinjavanje, dok su službe za socijalne usluge nerazvijene, uglavnom sistemski neuređene. U većini slučajeva, postojeći kadar i institucionalni mehanizmi su neadekvatni potrebama. Iako je posljednjih godina došlo do poboljšanja stanja u kadrovskoj strukturi zaposlenih u centrima za socijalni rad i dalje postoji potreba za stručnim kadrom, posebno socijalnim radnicima i psiholozima. Takođe, došlo je do poboljšanja u smislu prostorne i tehničke opremljenosti centara za socijalni rad, ali i dalje se ne raspolaže dovoljnim brojem terenskih vozila, problem je neriješena dostupnost svojih prostorija licima sa invaliditetom... Takođe, u ustanovama socijalne zaštite profesionalna struktura zaposlenih nije usklađena sa potrebama stručnih usluga koje treba pružiti korisnicima, a i omjer stručnih i ostalih radnika nije adekvatan. U nekim ustanovama postoji nesrazmjer između broja korisnika i broja zaposlenih. Tokom 2007., 2008. i 2009. godine Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS izvršilo je stručne nadzore u ustanovama socijalne zaštite i utvrdilo niz nepravilnosti u stručnom tretmanu korisnika. Za prevazilaženje utvrđenih nedostataka potrebno je jačati profesionalnu strukturu zaposlenih, podržati postojanje stručnih timova i razvijati multidisciplinarni pristup u radu. Visina novčanih davanja je nedovoljna za stvarne potrebe osoba sa invaliditetom i njihovih porodica. Alternativni oblici zbrinjavanja u zajednici nisu razvijeni, a tamo gdje ih ima ograničenih su kapaciteta i nisu dostupni svim osobama sa invaliditetom.⁴⁸

Što se tiče **zdravstvene zaštite**⁴⁹ osoba sa invaliditetom tu se javlja diskriminacija po uzroku invaliditeta, neadekvatna organizacija i opremljenost zdravstvenih ustanova, neadekvatna obučenost medicinskog osoblja, nedostatak kontrole kvaliteta pružanja zdravstvenih usluga, arhitektonske barijere kao prepreka pristupu zdravstvenim ustanovama itd. Većina ustanova za medicinsku rehabilitaciju je slabo opremljena i nemaju dovoljno obučeno osoblje za specifične potrebe osoba sa invaliditetom.

Osobe sa invaliditetom ostvaruju pravo na ortopedska, tiflotehnička i druga pomagala na osnovu podzakonskih propisa u oblasti zdravstvenog osiguranja i tu se **javlja diskriminacija po uzroku nastanka i vrsti invaliditeta kao i prebivalištu**, gdje se pravo na isto pomagalo ostvaruje ili ne ostvaruje pod istim uslovima. Pomagala koja se mogu nabaviti preko Fonda zdravstvenog osiguranja uglavnom su neodgovarajuća i ne prate tehnička dostignuća. Za nabavku pomagala, učešće Fonda je neujednačeno i nedovoljno za kvalitetna pomagala, dok je lično učešće osiguranika-osoba sa invaliditetom veliko. Rokovi za korištenje pomagala uglavnom su predugi ili „trajni”. Korisnici najčešće nemaju pravo izbora proizvođača i kvaliteta pomagala. Nedostupnost odgovarajućih pomagala dovode do još veće izolacije, nemogućnosti korištenja preostalih sposobnosti i njihovog neravnopravnog učešća u svim oblicima javnog i privatnog života.

⁴⁶ Idem

⁴⁷ Idem

⁴⁸ Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj za period 2010-2015. godine

⁴⁹ Idem

Posebnu pažnju treba posvetiti tome da se licima sa invaliditetom treba obezbijediti isti obim, kvalitet i standard zdravstvenih i rehabilitacijskih usluga koje se pružaju ostalim građanima. Pored usluga fizikalne rehabilitacije, potrebno je definisati i banjsko-rekreativne programe za osobe sa invaliditetom i njihove porodice. U području zaštite mentalnog zdravlja takođe je potrebno promovisati multidisciplinarni i interdisciplinarni timski rad i pozitivan stav prema osobama sa invaliditetom.

4.4. ZAKONODAVSTVO U BRČKO DISTRIKT BIH

4.4.1. Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko Distrikta⁵⁰

Član 19.

Invalidnim licem smatra se odraslo lice kod koga, uslijed fizičkih ili psihičkih nedostataka, postoji potpuna ili djelimična nesposobnost za rad.

Član 28.

Prava u socijalnoj zaštiti u smislu ovog zakona su:

1. usluge socijalnog i drugog stručnog rada;
2. novčana i druga materijalna pomoć;
3. osposobljavanje za život i rad maloljetnih lica s posebnim potrebama i odraslih invalidnih lica;
4. smještaj u ustanovu socijalne zaštite ili u drugu porodicu;
5. kućna njega i pomoć u kući.

4.4.2. Zakon o dopunskim pravima porodica poginulih boraca i ratnih vojnih invalida⁵¹

Član 1.

Ovim zakonom uređuju se dopunska prava porodica poginulih boraca i ratnih vojnih invalida i članova njihovih porodica, koja su u nadležnosti Brčko Distrikta BiH, na način da se propisuju prava kojima se osigurava adekvatna socijalna zaštita populacije koju ovaj zakon obuhvata, te se utvrđuju uslovi i postupak za ostvarivanje tih prava.

4.4.3. Zakon o radu Brčko Distrikta⁵²

Član 4.

(1) Prema licu koje traži zaposlenje, kao i prema licu koje je zaposleno, ne smije se vršiti diskriminacija na osnovu rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog opredjeljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, seksualnog opredjeljenja, rođenja ili

⁵⁰ „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH”, br. 1/03, 4/04, 19/07 i 2/08

⁵¹ „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH”, br. 26/04

⁵² „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH”, br. 19/06, 19/07 i 25/08

neke druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva ili nečlanstva u sindikatu, te tjelesnih ili duševnih oštećenja u pogledu angažiranja, obuke, unapređivanja, uslova zapošljavanja, prestanka ugovora o radu ili drugih pitanja koja proističu iz radnog odnosa.

Član 53.

Poslodavac ne može otkazati ugovor o radu zaposleniku koji je pretrpio povredu na radu ili je obolio od profesionalne bolesti, za vrijeme dok je privremeno nesposoban za rad.

Član 111.

(1) Novčanom kaznom od 1.000,00 KM do 7.000,00 KM kaznit će se poslodavac-pravno lice za svaki prekršaj predviđen ovim zakonom, ako:

...poslodavac otkáže ugovor o radu zaposleniku kod kojeg postoji smanjena radna sposobnost ili neposredna opasnost od nastanka invalidnosti suprotno članu 56 ovog zakona...

4.4.4. Zakon o zdravstvenoj zaštiti Brčko Distrikta BiH⁵³

Član 13.

Mjere zdravstvene zaštite su:

...7. pružanje potpune (preventivne, terapijske i rehabilitacione) zdravstvene zaštite vojnih invalida, civilnih žrtava rata i porodica poginulih boraca...

Član 69.

(3) Zdravstveni radnici su dužni biti strpljivi, dostojanstveni i ljubazni sa pacijentima i obavljati svoje dužnosti nepristrasno i bez predrasuda u pogledu rase, boje kože, pola, vjeroispovijesti, nacionalnog porijekla, invalidnosti, uzrasta, seksualnog opredjeljenja, društvenog ili ekonomskog statusa.

4.4.5. Zakon o zdravstvenom osiguranju Brčko Distrikta BiH⁵⁴

Član 18.

U skladu sa ovim zakonom, osiguranici su:

...8. korisnici penzija i invalidnine sa prebivalištem na prostoru Distrikta, koji to pravo isključivo ostvaruju iz stranih penzijsko-invalidskih osiguranja, ako međunarodnim ugovorom nije drugačije određeno,

10. lica sa prebivalištem u Distriktu, kojima je priznat status vojnog, mirnodopskog ili civilnog invalida rata ili status korisnika porodične invalidnine, u skladu sa pozitivnim propisima, ako nisu osigurana po nekom drugom osnovu...

⁵³ „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH”, br. 2/01 19/07 i 2/08

⁵⁴ “Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH”, br. 1/02, 7/02, 19/07, 2/08 i 34/08

Član 71.

Sredstva za finansiranje prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja osiguravaju se iz:

...3. doprinosa na penzije, invalidnine i druge naknade iz penzijsko-invalidskog osiguranja...

Analizom zakonodavnog okvira kod ostvarivanja prava osoba sa invaliditetom može se zaključiti da su u oba entiteta i BDBiH doneseni zakoni koji na različit način tretiraju prava vojnih (ratnih) invalida i prava civilnih invalida i civilnih žrtava rata. Također, neujednačeni tretman istih kategorija osoba, ovisno isključivo od mjesta življenja u BiH je zabrinjavajući, pa je obaveza nadležnih organa u BiH da u skladu sa međunarodnim standardima osiguraju puno uživanje prava osoba sa invaliditetom na cijeloj teritoriji BiH na principima jednakosti i bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

V STANJE U BIH

V STANJE U BIH

5.1. NEISPLAĆIVANJE DOSPJELIH NAKNADA PO PRAVOMOĆNOM RJEŠENJU⁵⁵

Kako je već navedeno, najveći broj žalbi koje je Institucija primila odnosi se na neisplaćivanje dospelih potraživanja korisnika prava u dužem vremenskom periodu (od 1 do 6 godina). Nakon dostavljanja žalbi na izjašnjenja, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je dostavljalo vrlo slične odgovore, kao što su:

- „Izmjenama i dopunama Zakona⁵⁶, svim korisnicima koji ostvare prava po odredbama ovog zakona, sredstva za priznata prava se prioritetno isplaćuju, s tim da se jedan raspoloživi dio novaca usmjerava prema korisnicima koji su ostvarili prava po tzv. „starom Zakonu“. Pri opredjeljenju koji korisnik ide na isplatu, uzima se datum priznavanja prava po prvostupanjskom rješenju.“⁵⁷
- „Federalno ministarstvo rada i socijalne politike bez svoje krivnje nije u mogućnosti isplatiti dug prema svim korisnicima, jer isplata ovisi isključivo od raspoloživih novčanih sredstava koja su osigurana u federalnom Proračunu.“⁵⁸
- „Na to prvostupanjsko rješenje data je saglasnost revizije, ali isplata naknada za priznata prava nije još izvršena iz razloga nedostatnih novčanih sredstava osiguranih u federalnom Proračunu. Dug Federacije prema ovim korisnicima postoji, te je Vlada FBiH usvojila „Zakon o dugu“ koji predviđa načine izmirenja potraživanja podnositelja zahtjeva. Zakon još nije prošao parlamentarnu proceduru.“⁵⁹
- „U procesu budžetiranja za 2010. godinu, predviđena su novčana sredstva za isplate naknada za prava koja su konstituisana prvostepenim rješenjima. Odredbama Zakona o izvršenju Budžeta, u isplatama se ne smije prekoračiti 1/12 pripadajućeg mjesečnog iznosa, a kriterij odabira koje korisnike isplatiti za taj mjesec je Operativni plan rada i ministarstva i datum podnošenja zahtjeva za isplatu.“
- „Federalno ministarstvo rada i socijalne politike zaprimilo preko 60 000 predmeta potencijalnih korisnika u toku 2008. godine, te na isplatu zaostalih novčanih sredstava čeka još cca 25 000 korisnika. Iz navedenog razloga isplatu je nemoguće izvršiti u kraćim vremenskim rokovima.“
- Imenovani je zahtjev za ostvarivanje prava podnio u decembru 2007. godine, a na isplati se nalaze predmeti kod kojih je zahtjev podnesen u decembru 2006. godine.“⁶⁰

⁵⁵ Ž-SA-02-502/10, Ž-SA-02-271/10, Ž-SA-02-254/10, Ž-SA-02-190/10, Ž-SA-02-83/19, Ž-SA-02-667/10, Ž-SA-02-655/10, Ž-SA-02-586/10, Ž-SA-02-584/10, Ž-SA-02-877/10, Ž-SA-02-834/10, Ž-SA-02-794/10, Ž-SA-02-1272/10, Ž-SA-02-793/10, Ž-SA-02791/10, Ž-SA-02-705/10, Ž-SA-02-1034/10, Ž-SA-02-996/10, Ž-SA-02-792/10, Ž-SA-02-817/10

⁵⁶ „Službene novine FBiH“, br. 14/09

⁵⁷ Ž-SA-02-254/10

⁵⁸ Ž-SA-02-271/10, Ž-SA-02-586/10, Ž-SA-02-655/10, Ž-SA-02-83/10, Ž-SA-02-190/10, Ž-SA-02-502/10, Ž-SA-02-877/10, Ž-SA-02-794/10, Ž-SA-02-792/10, Ž-SA-02-791/10,

⁵⁹ Ž-SA-02-190/10

⁶⁰ Ž-SA-02-705/10

Neki od podnositelja žalbe su pokušali izdejstvovati isplatu sudskim putem, ali su njihovi zahtjevi za izvršenje kod općinskih sudova odbijani. Zbog toga je održan konsultativni sastanak sa predstavnicima Odjela za izvršenja pri Općinskom sudu Sarajevu koji su ukazali na različito tumačenje parničnih sudova i sudova uopće o ovom pravnom pitanju.

U postupku po apelacijama pred Ustavnim sudom BiH, pod brojem AP-1111/04 i AP-1175/05, apelanti su na osnovu donesenih rješenja podnijeli prijedloge za izvršenje radi naplate novčanog potraživanja protiv izvršenika Centra za socijalni rad. U oba slučaja, Općinski sud Mostar je rješenjima, koja su potvrđena rješenjima Kantonalnog suda Mostar, odbio zahtjev kao neosnovan.⁶¹

U jednoj od apelacija, apelantica navodi da ono što njoj najviše smeta, a zbog čega je i podnijela apelaciju, jeste činjenica ***da ni nakon skoro šest godina od donošenja rješenja kojim su utvrđena njena prava i pravo na invalidninu ona ne može ostvariti to svoje pravo.***

U obrazloženju jednog rješenja Kantonalni sud navodi „da je u toku prvostepenog i drugostepenog postupka utvrđeno da Rješenje Centra za socijalni rad Mostar broj 07-41-108/99 od 24. augusta 1999. godine nije izvršna isprava u smislu člana 23. tačka 2. Zakona o izvršnom postupku, pa se na osnovu takvog rješenja ne može tražiti izvršenje. U konkretnom slučaju radi se o rješenju upravnog organa kojim je utvrđeno određeno pravo stranke uz pripadajuću isplatu. U slučaju kada takvu isplatu ne vrši organ utvrđen prema rješenju ili kada on odbije da izvrši isplatu ne može se na temelju takvog rješenja zahtijevati izvršenje, već oštećenik u parničnom postupku može tražiti da se utvrdi obaveza na temelju priznatog prava, pa će tek tada takva presuda predstavljati izvršni naslov.

Upoređivanjem propisanih postupaka ostvarivanja prava prema Zakonu o pravima boraca i članova njihovih porodica u FBiH⁶² i Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom u FBiH, utvrđeno je da je članom 39. Zakona o pravima boraca i članova njihovih porodica u FBiH propisano da rješenja o pravima na naknade iz ovog Zakona po službenoj dužnosti izvršava nadležni prvostepeni organ, a prema odredbi člana 59. istoga Zakona da se „na pitanja koja se odnose na izvršenja, nasljedna prava i druga pitanja koja nisu regulirana ovim Zakonom primjenjuju važeći zakonski i podzakonski propisi”, dok takvih odredaba u Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom u FBiH nema.

Ovakvi ***propusti od strane predlagača zakona i zakonodavnih tijela*** ukazuju ***da ne postoji efikasan mehanizam koji bi osigurao korisnicima pravo na isplatu dospjelih, a neizmirenih potraživanja iz osnova lične invalidnine i pravo na tuđu njegu i pomoć, za što sredstva treba da obezbijedi Vlada FBiH u budžetu za svaku kalendarsku godinu.***

⁶¹ Prema stanovištu Kantonalnog suda Mostar proizlazi da ***sudovi ne priznaju provođenje rješenja upravnih organa kojima se određuje novčana naknada ili isplata.***

⁶² „Službene novine FBiH“, br. 33/04 i 56/05

5.2. NERJEŠAVANJE PO IZJAVLJENIM ŽALBAMA⁶³

U suštini, najveći broj prispjelih žalbi podnesen je **zbog dužine trajanja postupka i neokončanja postupka u razumnom roku**, što je u suprotnosti sa odredbama Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

U dostavljenim izjašnjenjima, kao razloge dugotrajnosti postupaka, **Federalno ministarstvo rada socijalne politike**, kao drugostepeni organ, navodi da **„je zaprimilo cca 20.000 žalbi, da ovako veliki broj predmeta nije moguće završiti u predviđenim rokovima, te da je nemoguće predvidjeti za koliki vremenski period bi predmet po žalbi mogao biti završen.“**⁶⁴

Zbog ovakvog odnosa Ministarstva, korisnici prava u stanju nemoći obraćaju se i medijima, koji nakon ispitivanja slučajeve, objavljuju napise pod naslovom **„Povuci žalbu, Džemile.“**⁶⁵

U tekstu se navodi da čitaoci nemaju kome da se obrate, jer ih dočekuju **„zatvorena vrata, vrata koja se zalupe pred njihovim nosom, vrata iza kojih čeka namrgođeno lice“**. Objavljena je zanimljiva priča gđe N.N., **„koja se žalila zbog oduzete tuđe njege i pomoći“ i kojoj poslije deset mjeseci nije uplaćivana ni naknada za invalidninu niti za ortopedski dodatak**. Sasvim slučajno je naišla na jednu uposlenicu Ministarstva, koja se sažalila na nju i moleći za diskreciju dala savjet izjavivši **„da ima neki zakon po kojem sve dok vam ne riješe žalbu, nećete primati ništa, pa ni ono na šta se niste žalili“**. Nakon tog savjeta i razmišljanja, povukla je žalbu i za kratko vrijeme poštar je opet počeo dolaziti na njena vrata, a uskoro joj je isplaćen i zaostatak, zbog čega je, iako se odrekla svoga prava na tuđu njegu i pomoć, savjetovala Džemilu H. (iz naslova teksta) da učini isto.

5.3. ČEKANJE DA SE PROVEDE VJEŠTAČENJE INSTITUTA ZA MEDICINSKO VJEŠTAČENJE ILI IZJAVLJENA ŽALBA NA OCJENU INSTITUTA⁶⁶

Postupak revizije traje neopravdano dugo, godinu dana i više, a u javnosti nema informacija o tome kada će se posao okončati, iako je Institut za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja (u daljem tekstu: Institut) formiran kao ustanova od javnog značaja, što je obavezuje da poduzima mjere na informiranju građana o svim relevantnim činjenicama koje se odnose na njen rad, a posebno o načinu rješavanja pojedinačnih predmeta.

Institut bi, shodno odredbama Zakona o osnivanju, trebao da radi na načelima **„jedinstvenih pravila postupka, jedinstvenih kriterija za medicinsko vještačenje i načela ekonomičnog i brzog vođenja postupka“**.⁶⁷

⁶³ Ž-SA-02-491/10, Ž-SA-02-162/10, Ž-SA-02-145/10, Ž-SA-02-690/10, Ž-SA-02-517/10, Ž-SA-02-840/10, Ž-SA-02-812/10, Ž-SA-02-812/10, Ž-SA-02-1041/10, Ž-SA-02-1040/10, Ž-SA-02-1226/10, Ž-SA-02-1190/10, Ž-SA-02-1150/10, Ž-SA-02-669/10, Ž-SA-02-1333/10, Ž-SA-02-1250/10, Ž-SA-02-747/10

⁶⁴ Ž-SA-02-812/10

⁶⁵ „Oslobođenje“ od 25.10.2010. godine

⁶⁶ Ž-SA-02-464/10, Ž-SA-02-54/10, Ž-SA-02-533/10, Ž-SA-02-519/10, Ž-SA-02-717/10, Ž-SA-02-924/10, Ž-SA-02-533/10

⁶⁷ Član 9. Zakona o osnivanju Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja, „Službene novine FBiH“, br. 70/07

Praksa nekih od okončanih revizija ukazuje suprotno. Naime, osim dugotrajnog postupka, prema nekim žalbama građana i pozivima koje Ombudsmen dobija, centri za socijalni rad⁶⁸ na osnovu nalaza Instituta, donose rješenja kojima osobama koje su imale utvrđenu invalidnost 100% utvrđuju prestanak prava na ličnu invalidninu i tuđu njegu i pomoć, jer je vještačenjem utvrđeno da se radi o 60% ili 50% invalidnosti, pa osobe prema izmjenama i dopunama Zakona gube pravo.

Zabrinjavajuće je da se radi o nalazu istog organa-Instituta, u kojem je vršeno i prethodno utvrđivanje odnosno vještačenje zdravstvenog stanja, pa se postavlja pitanje da li je moguće da protekom perioda od 2-3 godine neko ko je bio 100% invalid, zbog oboljenja ili oštećenja organizma, ozdravi ili mu naraste dio tijela koji je nedostajao. Nadalje, u obrazloženju rješenja nema razloga i egzaktnih podataka na osnovu kojih je došlo do smanjenja stepena invalidnosti, pa se dovodi u pitanje kompetentnost osoba koje vrše ocjenu stanja, podlijevanje pritisku vlasti da se smanji broj korisnika, a sve u cilju smanjenja troškova u budžetu za ovu namjenu.

5.4. DRUGI OSNOVI⁶⁹

5.4.1. Diskriminacija

U objavljenom tekstu **Diskriminacija civilnih žrtava rata – Povratnici u RS ostaju bez invalidnine**⁷⁰ navodi se slučaj civilne žrtve rata, porijeklom iz Prijedora, koja je dobila donaciju za obnovu svog prijeratnog doma u Republici Srpskoj. Ako se odluči vratiti tamo, ostatak će bez primanja, bez lične invalidnine, jer **prema važećem Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom u FBiH nije propisano da se priznato pravo na ličnu invalidninu prenosi za lica koja se iz FBiH vraćaju u RS.**

5.4.2. Stambeno zbrinjavanje i poreske olakšice

BiH nema strategiju stambenog zbrinjavanja osoba sa invaliditetom, a pokušaji pojedinaca da svoje stambeno pitanje riješe kupovinom stana, putem kredita, uz ostvarivanje poreznih olakšica ostaju bezuspješni, jer u općinama i poreznim upravama nailaze na odgovore da takve olakšice jedino mogu ostvariti ratni vojni invalidi⁷¹.

5.4.3. Stanje u ustanovama za zbrinjavanje osoba sa mentalnim invaliditetom

Ombudsmeni BiH su u periodu juni-august 2009. godine posjetili ustanove za zbrinjavanje mentalno invalidnih osoba u BiH u cilju sagledavanja stanja u ustanovama, o čemu je sačinjen Specijalni izvještaj⁷².

⁶⁸ Centri za socijalni rad na području ZE-DO kantona

⁶⁹ Ž-SA-02-335/10, Ž-SA-02-410/10, Ž-SA-02-1110/10, Ž-SA-02-918/10, Ž-SA-02-333/10, Ž-SA-02-1024/10

⁷⁰ „Oslobođenje“, 2. novembar 2010.

⁷¹ Ž-SA-02-1371/10

⁷² Vidjeti Web stranicu institucije: www.ombudsmen.gov.ba

5.4.4. Institut za medicinsko vještačenje

Zakonom o osnivanju Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja⁷³, **Institut** je osnovan kao **ustanova za medicinsko vještačenje u FBiH** u oblastima: penzijskog i invalidskog osiguranja, socijalne zaštite, dječije i invalidske zaštite, zaštite civilnih žrtava rata, boračko-invalidske zaštite, odbrane i u drugim oblastima.

Medicinskim vještačenjem se ocjenjuje definitivno stanje organizma zbog ostvarivanja prava u skladu sa zakonom. **Osnivač Instituta je Vlada FBiH, koja daje saglasnost na Pravila Instituta, na Program rada i Izvještaj o radu, te cjenovnik usluga Instituta.**

Shodno Zakonu, Institut ima odjeljenja za prvostepeni postupak medicinskog vještačenja u: Bihaću, Mostaru, Sarajevu, Tuzli, Zenici, Travniku, Ljubuškom i Livnu, kao i odjeljenje za drugostepeni postupak medicinskog vještačenja čija su sjedišta u Sarajevu, Mostaru, Tuzli i Bihaću. Sjedište Odjeljenja za drugostepeni postupak je u Sarajevu, a svoj rad po potrebi organizira tamo gdje ima prvostepenih predmeta.

Zakonom je propisano da Institut osigurava visok nivo **profesionalnosti i ekonomičnosti prema korisnicima usluga** medicinskog vještačenja, te da troškovi medicinskog vještačenja u prvostepenom postupku padaju na teret nadležnih kantonalnih ministarstava, a u drugostepenom postupku troškove postupka snosi nadležno federalno ministarstvo.

Nadzor nad zakonitosti rada Instituta vrše: Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalno ministarstvo zdravstva, Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata/Federalno ministarstvo za pitanja branitelja i invalida domovinskog rata, Federalno ministarstvo pravde i Federalno ministarstvo finansija/finansija, svako u okviru svoje nadležnosti.

Iz podnesenih žalbi građana Instituciji Ombudsmena za ljudska prava BiH se može zaključiti, da u radu Instituta za medicinsko vještačenje iz Sarajeva koji vrši ocjenu invalidnosti, postoji čitav niz nepravilnosti:

- **Primjetna su monopolska ponašanja Instituta.**
- **Institut nije popunjen stručnim kadrovima (nema uposlenog psihologa).**
- **Stepen invalidnosti se ne utvrđuje timskim radom, a ocjenu ne daje kolektivno stručno tijelo.**
- **Formiranje cijena i naplaćivanje usluga koje pruža Institut nije zasnovano na zakonu (npr. usluge se naplaćuju i od civilnih žrtava rata, a od invalida se traži dodatno plaćanje troškova dva puta za potrebe medicinskog vještačenja – za prvostepeni i drugostepeni postupak).**
- **Institut utvrđuje stepen tjelesnog ili psihičkog oštećenja izražen u postotcima, a ne ocjenjuje preostalu radnu sposobnost, moguću medicinsku rehabilitaciju i radno osposobljavanje lica sa invaliditetom.**
- **Kako je Institut jedina ustanova u FBiH koja je nadležna da vrši ocjenu zdravstvenog stanja, a vrši i eksterne usluge na bazi ugovora, osobe sa invaliditetom predugo čekaju na ocjenu zdravstvenog stanja.**

⁷³ „Službene novine FBiH“, br. 72/07

- Institut je prema zakonu bio dužan otvoriti odjel u Travniku, ali to do sada nije učinjeno.
- Cijene usluga Instituta su previsoke, jer se formiraju na ekonomskom principu, što nije adekvatno sadašnjoj situaciji i posebno nije primjereno mogućnostima osoba sa invaliditetom da takve usluge plate.

5.4.5. Neprimjenjivanje preporuka UN komiteta

Bosna i Hercegovina je ratificiranjem međunarodnih konvencija i standarda, koje su sastavni dio Ustava BiH, preuzela obavezu izvještavanja UN Komiteta o primjeni i postignutom napretku u pojedinim oblastima. Tako su tokom 2005. godine podneseni svi izvještaji, nakon čijeg razmatranja su donesene preporuke sa konkretnim prijedlozima u cilju otklanjanja uočenih kršenja prava i usklađivanja zakonodavstva sa međunarodnim standardima.

Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava (ESKP) apelirao je na državu da **osigura pravedniju dodjelu postojećih sredstava za socijalnu zaštitu, posebno civilnih žrtava rata, s ciljem smanjenja proturječnosti između budžeta za civilne i vojne žrtve rata.**

Komitet je također podstakao državu da promovira usvajanje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom, koji je tada bio u parlamentarnoj proceduri u FBiH, i koji je predviđao transfer budžeta za socijalnu zaštitu civilnih žrtava rata i osobe sa invaliditetom koje nisu povezane sa oružanim sukobom sa kantona na Federaciju, sa ciljem ukidanja nejednakosti, koje su rezultat različite dostupnosti sredstava u kantonima. Također je zatražio od države članice da osigura da vlasti FBiH prošire ovaj transfer budžeta na druge kategorije korisnika socijalne zaštite.

Identičnog stajališta je bio i Komitet za ljudska prava, po kojem država **mora osigurati da žrtve psihičke torture dobiju status civilne žrtve rata u oba entiteta, te da lične invalidnine koje dobijaju civilne žrtve rata budu usklađene među entitetima i kantonima, te izjednačene sa ličnim invalidninama boraca učesnika rata.**

Država članica treba uključiti u svoj sljedeći periodični izvještaj **ažurirane statističke podatke o broju žrtava psihičke torture i/ili seksualnog nasilja koji primaju invalidnine**, te podatke razvrstati prema spolu, starosti, nacionalnosti i prebivalištu, kao i visini takvih naknada.⁷⁴

Komitet apelira na državu članicu da osigura da se odgovarajuća sredstva iz cjelokupnih resursa entiteta, kantona i općina dodijele centrima za socijalnu zaštitu, te **da se poveća broj socijalnih radnika, psihologa i drugog kvalificiranog osoblja ovih centara**, kako bi se bolje odgovorilo na specifične potrebe djece bez roditeljskog staranja, nositeljica domaćinstava, osoba sa invaliditetom i žrtava trgovine ljudima, posebno žena i djece. Kao što se može vidjeti iz ovoga izvještaja Institucije, u ovoj oblasti u značajnoj mjeri je izostala realizacija prezentiranih preporuka komiteta iako je prošao period od pet godina od kada su razmatrani prethodni izvještaji BiH. Može se konstatovati da je došlo

⁷⁴ CCPR/C/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava, tačka 15.

do pogoršanja stanja kao i da su neka usvojena rješenja suprotna nekim od predloženih preporuka. Tako nije **smanjena proturječnost između budžeta za civilne i vojne žrtve rata**. Usvojene izmjene Zakona o o socijalnoj zaštiti, civilnim žrtvama rata i porodicama sa djecom u FBiH iz 2009. godine su dovele do **toga da su prava izgubile sve osobe sa invalidnošću manjom od 90%, a licima sa invaliditetom koji je nastao nakon 65 godine života ukinuto je pravo na dodatak za njegu i pomoć od drugog lica i propisano da ovo pravo ostvaruju u skladu sa propisom kantona**, a također im je ukinuto i pravo na ličnu invalidninu, bez obzira na procenat oštećenja organizma sve dok se ne provede postupak revizije. Tako su već godinu dana lica sa invaliditetom uskraćena za ionako minorna materijalna primanja koja su imala, a koja su velikoj većini predstavljala jedini izvor prihoda.

Komiteo o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (u daljem tekstu: Komitet ESKP) je zabilježio da ustavni okvir za Bosnu i Hercegovinu, kojeg je nametnuo Dejtonski mirovni sporazum, koji dijeli državu na dva entiteta (decentraliziranu Federaciju BiH, koju čini 10 kantona, i centraliziranu Republiku Srpsku), te na jedan distrikt (Brčko Distrikt), daje ograničenu odgovornost i ovlasti Vladi na državnom nivou, posebno u području ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, te stvara složenu administrativnu strukturu, koja često rezultira nepostojanjem usklađenosti i implementacije zakona i politika koji se odnose na jednako uživanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava za stanovnike dva entiteta, kantona u Federaciji BiH i općina istog ili različitih entiteta.⁷⁵

Komiteo je duboko zabrinut stepenom siromaštva u državi članici, posebno u ruralnim područjima i među sljedećim pojedincima i grupama: raseljene osobe, manjinski povratnici, nositeljice domaćinstava, žrtve seksualnog nasilja pretrpljenog za vrijeme oružanog sukoba, djeca bez roditeljskog staranja, starije osobe, penzioneri, osobe sa invaliditetom, Romi i pripadnici drugih nacionalnih manjina, čije specifične potrebe nisu dovoljno obrađene u Srednjoročnoj razvojnoj strategiji za 2004-2007. godinu.

Komiteo je zabrinut nepostojanjem stambenog zakona na državnom nivou i državne stambene strategije kojima bi se rješavale stambene potrebe stanovništva. Komiteo je također zabrinut nepostojanjem socijalnih stanova, posebno za osobe sa nižim primanjima, siromašne i marginalizirane grupe.

⁷⁵ E/C.12/BiH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 8.

VI ZAPAŽANJA OMBUDSMENA

VI ZAPAŽANJA OMBUDSMENA

Ovom prilikom želimo naglasiti da se stanje ljudskih prava i sve ocjene Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine objavljene u ranijim izvještajima nisu bitno promijenile, da su i dalje sva zapažanja i izdate preporuke aktuelne, pa ponovno želimo na njih podsjetiti, ali i ukazati na nove spoznaje.

- ***Osobe sa invaliditetom BiH se još uvijek nalaze u izuzetno teškom položaju, bez obzira što su do sada organi vlasti na svim nivoima poduzimali brojne aktivnosti sa ciljem poboljšanja kvalitete života ove kategorije građana;***
- ***Nema organizovanog i sistemskog pristupa kompleksnim statusnim pitanjima invalida, radi čega nisu zabilježeni značajniji ukupni rezultati angažmana vlasti;***
- ***U BiH je prisutna neujednačena praksa u postupanjima sa invalidima zbog podijeljene nadležnosti između entiteta i kantona u BiH;***
- ***Kriteriji za dodjelu naknada i ostalih prava po osnovu invalidnosti nisu usaglašeni, zbog čega su osobe sa invaliditetom stavljene u nepovoljan položaj – diskriminirani su na teritorijalnom principu, jer se kategorije prava i vidovi davanja razlikuju, zavisno u kojem dijelu države žive;***
- ***Nedostaje okvirni zakon, kojim bi se utvrdila pravila i onemogućio svaki oblik samovoljnog donošenja egzistencijalno važnih odluka za ugrožene građane;***
- ***Nedosljedna primjena propisa koji regulišu oblast zaštite prava invalida;***
- ***Nisu doneseni zakoni i podzakonski akti u svrhu boljeg tretmana invalida, iako je za to davno stvorena obaveza (primjer Zakona o zdravstvenoj zaštiti HNK/Ž koji je dat u proceduru usvajanja 1997. godine i još nije usvojen, kao i Zakona o civilnim žrtvama rata HNK/Ž);***
- ***Nedostatak koordinacije i kvalitetne saradnje između entiteta, Distrikta, kantona, općine, grada oko priznavanje prava invalidima (Iz USK upozoravaju „da se daju upute (naputci) koje su u suprotnosti sa Zakonom o pravima boraca/branitelja ili drugim propisima“.);***
- ***Nedostatak sistemskog pristupa vođenju evidencije o osobama sa invaliditetom i nepostojanje baze podataka o takvim osobama, posebno o civilnim osobama, jer se evidentiranje vrši u cijeloj državi bez jasno utvrđenih pravila (u pojedinim mjestima ažuriranih podataka uopće nema, dok negdje iste prikupljaju ministarstva ili centri za socijalni rad i sl. (RS, FBiH, Brčko Distrikt, općine, gradovi). Primjeri: u RS evidencije o invalidima rada vode invalidske organizacije, dok u Federaciji BiH to rade centri za socijalni rad (Unsko-sanski kanton), te ministarstva privrede i ministarstva zdravstva, rada i socijalne zaštite/politike;***
- ***Nakon donošenja izmjena i dopuna Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom⁷⁶ svim licima sa invaliditetom manjim od 90% ukinuta prava na invalidninu i na pomoć i njegu drugog lica, čime su ostavljeni bez ikakvih primanja i dovedeni na rub siromaštva;***

⁷⁶ „Službene novine FBiH“, br. 14/09

- **Na isplatu sredstava po osnovu invalidnosti čekaju i 100% invalidi sa pravom na tuđu njegu i pomoć;**
- **Nisu adekvatno zaštićeni ni invalidi rada, koji su doživjeli povredu na radu ili su oboljeli od profesionalne bolesti** (U većini slučajeva poslodavci im nakon što je nastupila invalidnost ne pružaju šansu da obavljaju poslove u skladu sa preostalom radnom sposobnosti, ne raspoređuju ih na odgovarajuća radna mjesta, ne omogućavaju im dodatno profesionalno osposobljavanje/usavršavanje i malo čine na preventivnom djelovanju kako bi se energično suzbilo nastajanje ove vrste invalidnosti);
- **Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom u FBiH⁷⁷ kao i Odluka o osnivanju Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom⁷⁸, se ne implementiraju**, a u RS se ovaj zakon⁷⁹ provodi putem Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida;
- **Prioritet i pogodnosti kod zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i ostvarivanje ostalih prava na koja prema važećim propisima imaju osobe sa invaliditetom se ne primjenjuju u praksi;**
- **Neriješen status ustanova koje se bave cijelim spektrom problema osoba sa invaliditetom** (Centri za socijalni rad najčešće nisu osposobljeni, kadrovski i materijalno i ne mogu udovoljiti zahtjevnim poslovima; identično je stanje ustanova za zbrinjavanje mentalno invalidnih lica, čiji kapacitet objektivno ne može odgovoriti stvarnim potrebama i sl.);
- **Nema organizovane brige svih segmenata društva o mentalno invalidnim licima**, čije prisustvo na javnim mjestima predstavlja realnu opasnost za opću sigurnost građana BiH, ali i za vlastitu porodicu, koja se ne može sama izboriti sa posljedicama devijantnog ponašanja;
- **Nepostojanje specijaliziranih ustanova zatvorenog tipa za trajni smještaj psihički oboljelih lica** (Zabilježeni su primjeri da je psihički bolesnom licu utvrđena odgovornost za počinjeno krivično djelo i određena mjera boravka u bolnici-zdravstvenoj ustanovi iz koje neće moći pobjeći, ali se odluka suda ne može izvršiti zato što nema prostora za smještaj, liječenje i ostalu brigu o oboljelom.);
- **U kazneno-popravnim zavodima izražen problem predstavljaju mentalno invalidna lica lišena slobode, koja služe kaznu sa drugim zatvorenicima, te kontinuirano stvaraju incidentne situacije i narušavaju disciplinu u ustanovi**, za koje se ne može iznaći način za izmještanje i specijalan tretman u zdravstvenoj ustanovi zatvorenog tipa;
- **Nepostojanje jedinstvene esencijalne liste lijekova (besplatnih)** koje koriste osobe sa invaliditetom za svakodnevni opstanak i život (različite esencijalne liste u pojedinim dijelovima države, zbog čega se osobe sa invaliditetom dovode u neravnotežan položaj, iako imaju jednaka prava, ali ih ostvaruju na drugačiji način);

⁷⁷ „Službene novine FBiH“, br. 9/10

⁷⁸ „Službene novine FBiH“, br. 48/10

⁷⁹ „Službeni glasnik RS“, br. 54/09 – prečišćen tekst Zakona

- ***Nepostojanje kvalitetnih rehabilitacionih programa za invalide***, kojima je zbog prevelikih troškova onemogućeno liječenje u banjama i drugim centrima za poboljšanje zdravlja;
- ***Nemogućnost pristupa zbog očitih barijera*** (nisu izgrađeni pristupni putevi) ***javnim objektima***, koji bi trebalo da služe zadovoljenju raznovrsnih potreba osoba sa invaliditetom;
- ***Nedovoljna materijalna i druga pomoć nevladinim organizacijama i udruženjima***, koje su formirane radi pružanja potpore i pomoći osobama sa invaliditetom;
- ***Udruženja logoraša otežano ostvaruju prava svojih članova*** (U sudovima se nalazi veliki broj tužbi ovih žrtava rata, koje se nerazumljivo sporo uzimaju u rad.);
- ***Planirana sredstva u budžetima koja su namijenjena za finansiranje svih vidova naknada invalidima u BiH su nedovoljna ili se ne raspoređuju pravilno***;
- ***Nedostatak edukacija o pravima osoba sa invaliditetom, ali i javnih službenika koji rade u segmentu ostvarivanja prava osoba sa invaliditetom.***

**VII PREPORUKE OMBUDSMENA
ZA LJUDSKA PRAVA BIH**

VII PREPORUKE OMBUDSMENA ZA LJUDSKA PRAVA BIH

U cilju poboljšanja statusa lica sa invaliditetom koja žive na području države Bosne i Hercegovine, a shodno svojim ovlaštenjima iz člana 32. Zakona o Ombudsmanu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, ombudsmeni:

Preporučuju

I

Parlamentarna skupština BiH i Vijeće ministara BiH bi trebali bez odlaganja započeti stvarati preduslove da:

- *država na cijelom teritoriju osigura jednake mogućnosti u ostvarivanju prava osoba sa invaliditetom, bez obzira na mjesta njihovog prebivališta ili boravišta;*
- *država donese okvirni zakon i druge podzakonske akte koji će sveobuhvatno i kvalitetno regulisati osjetljivu oblast invalidske zaštite (u BiH se mora ujednačiti praksa u primjeni zakona i jasno definirati djelokrug rada javnih organa u entitetima, distriktu, kantonima, općini, gradu, koji rade sa invalidnim licima);*
- *dosljedna primjena do sada donesenih propisa o osobama sa invaliditetom;*
- *država uspostavi jedinstvenu metodologiju u pristupu egzistencijalnim pitanjima invalidnih lica, kao i da jednoobrazno sačini evidencije (bazu podataka), gdje bi se uvrstili svi bitni podaci o invalidima (kategorija, procenat tjelesnog oštećenja, spol, vrsta pripadajuće naknade i dr.);*
- *država postigne bolju koordinaciju, razmjenu informacija i iskustava između svih organa vlasti, kao i sa udruženjima invalida;*
- *u svrhu prevencije država donese Zakon o zaštiti na radu BiH, čije bi usvajanje znatno doprinijelo većem stepenu zaštite radnika i sveopćoj sigurnosti radnog ambijenta.*

II

Parlamentarna skupština BiH, Vijeće ministara BiH, Parlament FBiH, Vlada FBiH, Narodna skupština RS, Vlada RS, Skupština Brčko Distrikta BiH, Vlada Brčko Distrikta BiH, ministarstva entiteta, odjeljenja Distrikta, ministarstva kantona i drugi nadležni organi općina i gradova bi trebali odmah, svako iz svog domena, za bolji položaj invalida, poduzeti sljedeće radnje:

- utvrditi obavezu striktnog poštivanja odredbi zakona koji štite prava osoba sa invaliditetom u BiH;
- osigurati permanentnu brigu o osobama sa invaliditetom i organizovano pružati potporu porodicama oboljelih lica;
- ujednačiti kriterije za dodjelu naknada osobama sa invaliditetom po svim vidovima;

- izvršiti preraspodjelu sredstava u budžetima koja se izdvajaju za potrebe osoba sa invaliditetom, identificirati prioritete i iznaći dodatne izvore finansiranja za potrebe invalida i njihovih porodica;
- *sredstva za isplate naknada osobama sa invaliditetom obezbijediti preraspodjelom sredstava iz igara na sreću, uz uspostavu kriterija stalne i transparentne raspodjele za osposobljavanje osoba sa invaliditetom i poticaje poslodavaca koji ih zapošljavaju;*
- *aktuelizirati i razmotriti ponovnu uspostavu prava invalidima sa priznatim tjelesnim oštećenjem ispod 90%;*
- *osigurati da se isplata svih naknada invalidima odvija redovno, bez bilo kakvih zastoja;*
- *ustanoviti jedinstvene kriterije na cijelom području države kod izrade esencijalnih listi lijekova, koje bi bilo nužno dopuniti određenim brojem skupih pripravaka za prehranu oboljelih lica, kao što je P-AM-3 i dr.;*
- *osigurati neophodnu materijalnu, kadrovsku i drugu pomoć i podršku za sve ustanove koje rade na problemima invalidnih lica i ustanove za smještaj ove kategorije osoba;*
- *sačiniti sveobuhvatnu analizu rada Instituta za medicinsko vještačenje iz Sarajeva i uspostaviti mehanizam kontrole rada te ustanove ovlaštene za davanje ocjene o zdravstvenom stanju oboljelih lica (odrediti primjeren rok u kom se ocjena zdravstvenog stanja mora izvršiti, postupak ocjenjivanja pojednostaviti u prilog bolesnih lica, troškove usluga Instituta za ove osobe svesti na minimum, uvesti vještačenje o preostaloj radnoj sposobnosti, medicinskoj rehabilitaciji i mogućem radnom osposobljavanju invalidnih lica);*
- *obezbijediti pristupačnost svim javnim objektima-građevinama gdje se pružaju razne usluge građanima, posebno zdravstvenim ustanovama, sudovima, ministarstvima, centrima za socijalni rad i dr.;*
- *iznaći sredstva za izgradnju stanova invalidima i njihovim porodicama, koji će biti prilagođeni specifičnostima za pojedine kategorije;*
- *dati potporu i poticati gradnju ustanova za trajno zbrinjavanje invalidnih lica sa pratećim sadržajima, prostora za povremeno smještanje invalida – dnevni boravci, što bi evidentno koristilo osobama sa invaliditetom, ali olakšalo bi brigu njihovim porodicama;*
- *formirati mobilne timove za obilazak porodica invalida koji žive u udaljenim mjestima (ruralna područja) zbog čega otežano ostvaruju svoja prava;*
- *osigurati besplatnu pravnu pomoć i savjetovališta za invalide i njihove porodice (porodična savjetovališta);*
- *osigurati potporu nevladinim organizacijama koje štite prava invalida, da bi njihovo funkcionisanje bilo djelotvornije;*
- *upoznavati širu javnost o poteškoćama sa kojima su često suočeni invalidi i ukazivati na značaj medija u senzibiliziranju lokalne zajednice, kada su u pitanju njihovi problemi, ali i mogućnosti kvalitetnijeg življenja;*

- *provoditi razne oblike edukacije invalida, njihovih porodica i javnih službenika u cijeloj državi, a sve zbog boljeg razumijevanja položaja invalidnih lica, da se ista oslobode osjećaja izoliranosti i da budu potaknuta na uključivanje u normalan život, jednako kao i ostali građani BiH.*

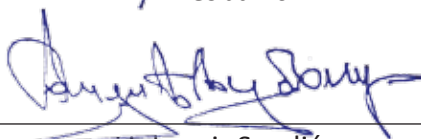
Ombudsmani za ljudska prava BiH

Jasminka Džumhur

Nives Jukić

Ljubomir Sandić

